

УДК 339.92

ОЦІНКА ВПЛИВУ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ КОМПАНІЙ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Удод Н.М.

Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі

Активізація діяльності транснаціональних торговельних компаній в глобальному масштабі визначає місце тієї чи іншої країни в системі світогосподарських зв'язків. Україна не лишалась осторонь цих процесів та протягом останніх п'ятнадцяти років є плацдармом для роботи найбільших торговельних компаній світу. Саме транснаціональні торговельні компанії сприяють формуванню споживчого ринку країни й нині, видозмінюють його, забезпечують сучасними формами торговельної діяльності, посилюють конкуренцію в галузі та якнайкраще задовольняють потреби місцевих споживачів, що в свою чергу віддзеркалює стан розвитку економіки в цілому. В статті розглянуто та узагальнено особливості розвитку та сучасного стану споживчого ринку України. Визначено вплив діяльності транснаціональних торговельних компаній на економіку країни, а також запропоновано методичний підхід щодо оцінки впливу діяльності транснаціональних торговельних компаній на економіку України.

Ключові слова: споживчий ринок, торгівля, транснаціональні торговельні компанії.

Постановка проблеми. Визначення впливу діяльності транснаціональних торговельних компаній, як феномену глобальної економіки, на національні ринки пояснюється активізацією процесу глобалізації. Характерною особливістю даного процесу є те, що він пов'язує не лише зовнішню торгівлю країни, але й її внутрішню, розвиток якої в свою чергу визначається відкритістю країни, рівнем транснаціоналізації та інтегрованості економіки країни в світову. Активну глобальну експансію та діяльність ключових суб'єктів світового господарства на ринках окремих країн слід розглядати як можливість їх входження до нової світової економіки.

В умовах складної політико-економічної ситуації України значно зріс інтерес до налагодження ефективної співпраці з транснаціональними торговельними компаніями, можливості за рахунок цього сформулювати сприятливий імідж країни та підвищити її привабливість, відкритість для іноземного бізнесу. Тому вкрай необхідним є забезпечення умов для просторового та часового

розвитку транснаціональних торговельних компаній, зниження рівня вхідних бар'єрів та можливих ризиків, забезпечення належного рівня ефективності на вітчизняному ринку.

Мета дослідження – запропонувати методичний підхід та оцінити вплив діяльності транснаціональних торговельних компаній на економіку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хочеться відзначити, що проблемам активізації експансії найбільших торговельних компаній світу та їх впливу на стан та структуру роздрібно-го ринку країн, економіки в цілому присвячено достатньо публікацій як зарубіжних авторів, зокрема Дж. Даннінга, С. Хаймер, Евтюгіної А.О., Фетисової О.В., Шнорр Ж.П., Хоботової С.М., так і вітчизняних фахівців, серед яких хочеться відмітити праці Апопія В.В., Голощубової Н.О., Кавун О.А., Мазур О. та інших. Однак специфічність, системність та наростаюча актуальність цих питань змушує продовжувати дослідження в даному напрямку.

Виклад основного матеріалу. Економіка України та її споживчий ринок формується та розвивається в умовах нестабільної політико-економічної ситуації, що суттєво відобразилось на загальному стані економіки країни, про що свідчить аналіз системи глобальних індексів, яка всебічно віддзеркалює стан світової економіки в розрізі практично всіх країн світу. Так, в рейтингу Всесвітнього економічного форуму за Індексом глобальної конкурентоспроможності Україна зайняла 76 місце в 2014 р., піднявшись з 84 місця в 2013 р. [1], але втративши 7 позицій в рейтингу процвітання країн, який публікує Британський аналітичний центр Legatum Institute, зайнявши 70 місце завдяки високій оцінці освіти і соціального капіталу [2]. Аналіз Індексу економічних свобод за 2015 р. засвідчив, що Україна має одні з найгірших умов для розвитку економіки серед країн Європи та більшості пострадянських країн. Україна в минулому році опинилась на 155 позиції з-поміж 186 країн світу з показником індексу – 49,3, а нашими сусідами за відповідним показником стали африканська країна Лесото – 154 місце та Гаїті – 156 місце. Міжнародна статистика свідчить про незадовільний стан інвестиційного клімату та рівня корупції, де Україні традиційно належать одні з найнижчих рейтингів у світі: 168 – за інвестиційним кліматом та 152 місце – за рівнем корупції [3]. У рейтингу легкості ведення бізнесу Doing Business-2015 Україна займала 83 місце, покращивши свої позиції в порівнянні з попередніми роками (112 – в 2013 р., 96 – 2014 р.) [4].

Стан споживчого ринку країни віддзеркалює її економіку. Відомо, що на формування споживчого ринку безпосередньо впливає розмір доходів населення, їх структура та розподіл, адже сукупний дохід є основним показником матеріального забезпечення населення і включає всі види грошових коштів та натуральних надходжень, спрямованих на підтримку фізичного, морального, економічного та інтелектуального стану споживачів, на задоволення їх потреб.

Структура доходів населення України протягом останніх років залишається незмінною. Доходи формуються за рахунок заробітної плати – 40%, соціальної допомоги та трансфертів – 37,2% підприємницьких доходів, доходів від особистого підсобного господарства та індивідуальної трудової діяльності, доходів від інших джерел – 23% [5]. Але зауважимо, що офіційна статистика фіксує лише задекларовані доходи українців і не враховує їхньої тіньової складової. Центр «Соціальний моніторинг» здійснив дослідження населення України, що представляє більш глибокий аналіз доходів, споживчої активності, очікувань населення. За його результатами, 26% серед економічно активного населення (18% серед загального населення) мають тіньовий дохід, ще 6% – відмовляються відповідати на запитання про неофіційні надходження [6]. Незважаючи на поступове впровадження податкової реформи, питома частка населення з тіньовими доходами впродовж 2014 р. – початку 2015 р. не знижується. Серед загальної тих, хто зазначив наявність тіньового доходу, близько половини (43%) щомісяця отримують до 1000 грн. неофіційно [7, с. 5-6], а це прямо впливає на зменшення надходжень до держбюджету України. Низький рівень дохо-

дів, і, як наслідок, низька купівельна спроможність основної маси населення, грошовий потенціал якого частково відволікається на купівлю імпортованих товарів, є однією з основних причин стагнації економіки України.

Значна частина доходів населення реалізується у сфері роздрібної торгівлі – це близько 60% у 2014 р.. Галузь роздрібної торгівлі, як підсистема торговельного сектору країни має величезне значення для економіки країни, якості життя населення, своєчасного забезпечення задоволення запитів кожного споживача, починаючи ще з 90-х років. За 2005-2015 рр. сектор роздрібної торгівлі продемонстрував середньорічний темп приросту у фактичних цінах на рівні 20,5%; у цінах 2005 р – 8,0%. Роздрібний оборот підприємств відповідно – 18,6 та 6,75%. Середньорічний темп приросту індексу споживчих цін становив за цей період 15,2% [8, с. 452, 570].

Індикатором зuboжіння суспільства є зростання у її ВВП частки торгівлі та сільського господарства, що і відзначається в останні роки в Україні. У 2014 р. частка оптової та роздрібної торгівлі у ВВП – 16,4%, а сільського господарства – 11,8% [8, с. 462], більше того ця тенденція зростає. Торговля, на жаль, займає перше місце серед видів економічної діяльності за валовою доданою вартістю, що говорить про неефективну структуру національної економіки. Нагадаємо, що у торгівлі України на 01 січня 2014 р. офіційно було зайнято 25% працездатного населення. Активний розвиток цих галузей не є досягненнями країни, це обличчя країни «третього світу» африканського гатунку. Але саме торгівля дозволила і зараз дозволяє багатьом громадянам країни виживати, тому що торгівля є надзвичайно гнучким видом діяльності, що здатен ефективно адаптуватися до змін у ринковому середовищі та, принаймні, приносити хоч якийсь прибуток.

Слід зауважити, що роздрібна торгівля України має організаційну структуру, що характеризується деформованістю та незбалансованістю. За дослідженням аудиторсько-консалтингової компанії «Ernst & Young», станом на кінець 2014 р. 51% роздрібної торгівлі України – це неорганізований сектор, оборот якого становить 56,4 млрд. дол., і 49% – організована торгівля товарами з оборотом 54,2 млрд. дол. [9].

Вітчизняні науковці, аналітики в своїх роботах виділяють ще один сектор роздрібної торгівлі – тіньовий, що за припущеннями, зокрема Аполія В.В., складає близько 120 млрд. грн. або 13% [10, с. 7]. Але, як на наш погляд, тіньовий сектор роздрібної торгівлі значно більший. За оцінками різних експертів за період 2000 – 2015 рр. частка тіньового роздрібного товарообігу коливалася у межах від 30% до 55% [11].

Але які б проблеми не стояли перед торгівлею країни, ця сфера існувала і завжди буде існувати, така її природа. Завжди буде існувати певний інтерес закордонного торговельного бізнесу, якому необхідно розширювати свою діяльність, тому в Україну у сферу торгівлі здійснюються іноземні інвестиції. На 01 січня 2015 р. вони становили 6019,2 млн. дол. США, що вказує на збільшення їх обсягів порівняно з 2010 р., коли прями іноземні інвестиції в оптову та роздрібну торгівлю склали 4381,3 млн. дол. [8, с. 524]. Структура іно-

земних інвесторів говорить про те, що зарубіжні торговельні компанії в першу чергу зацікавлені у розширенні свого стратегічного плацдарму – оптової торгівлі та торговельної логістики (80% і більше). Щодо роздрібною торгівлі, то багато з них намагається розмістити свої продажі у торговельно-розважальних центрах, які активно будують національний бізнес.

Але при всіх негараздах у розвитку сфери торгівлі відзначимо, що починаючи з 2001р. відбулося становлення нових типів торговельних об'єктів, – передусім, це мережеві супермаркети, гіпермаркети, дискаунтери, інтернет-магазини та ін., які зорієтували його на рух до цивілізованого зразка країн розвинутої ринкової економіки. Створення національних мереж відбувалося паралельно з входженням на ринок України таких глобальних торговельних компаній, як «Auchan», «Real», «Metro Cash & Carry», «Х-5», «Патерсон», «Billa», «БМ Трейд» тощо. Ці компанії стали взірцем для вітчизняного бізнесу, бо запропонували принципово новий підхід до організації роздрібною торгівлі, який охоплював умови стабільних поставок, обов'язкове маркування та сертифікацію товару, елементи маркетингу і мерчандайзингу [12, с. 37].

Розвиток сектору роздрібною торгівлі в Україні продовжується і нині, набуваючи нових рис, переходячи на новий рівень. Однак 2014 р. з поточною геополітичною ситуацією, що негативно впливає на споживчий попит, а девальвація національної валюти знижує купівельну спроможність населення, став критичною точкою. Обороти продовольчої роздрібною торгівлі в Україні за оцінками аудиторсько-консалтингової компанії «Ernst & Young» становить в 22,2 млрд. дол. [9], при цьому окремі торговельні компанії як і раніше контролюють значну частину ринку, видозмінюють його.

Виходячи на український ринок, обираючи відповідні форми та стратегії роботи транснаціональні торговельні компанії зіштовхуються з низкою проблем, що перешкоджають як їхній власній торговельній діяльності, так і розвитку українського роздрібною ринку в цілому. До найгостріших проблем галузі роздрібною торгівлі України відносять: недостатню кількість сучасних об'єктів торгівлі; нерозвиненість торговельної інфраструктури та вкрай мала кількість магазинів в сільській місцевості; значна частка тіньового ринку; реалізація через торговельну мережу неякісної, фальсифікованої продукції; недостатність кваліфікованих кадрів у торгівлі на всіх рівнях; незахищеність споживача перед протиріччями корпоративних та монопольних інтересів. Однак, найбільші торговельні мережі, які дійсно розглядають український ринок як цільовий і мають довгострокові наміри, ставлять собі за мету допомогти в вирішенні цих проблем.

По-перше, слід зауважити, що торговельні компанії роздрібною торгівлі є одними з найбільших платників податків. За даними Державної фіскальної служби України підприємства торгівлі сплачують 13% всіх надходжень, поступаючи лише компаніям – платникам податків, що працюють в харчовій промисловості, частка яких 17% [13]. Значні можливості відкриваються для споживачів, адже вони отримують доступ

до ширшого асортименту продукції закордонного виробництва, більш високого рівня торговельних послуг, що дозволяє їм економити гроші та час на пошук і здійснення покупки. Транснаціональні торговельні компанії впливають на зниження цін за рахунок посилення конкуренції на ринку, збільшення загального обсягу поставок і можливості їх регулювання через глобальні логістичні мережі. В цілому за таких умов виникає більш високий рівень задоволеності покупця, що формує позитивний імідж країни, сприяє підвищенню рівня культури споживання, торгівлі та якості обслуговування на ринку торговельних послуг, а також підвищується якість життя населення.

Не менше можливостей відкривається й для місцевих виробників споживчих товарів, адже торговельні компанії сприяють збільшенню обсягів виробництва товарів за рахунок налагодження з ними плідної співпраці, реалізації вітчизняної продукції в власних торговельних мережах.

Серед інших позитивних ефектів від роботи транснаціональних торговельних компаній слід виділити: створення нових робочих місць; застосування нових технологій організації роздрібних продажів та поява нових торговельних форм; створення, відбудова та модернізація торговельної інфраструктури; збільшення частки організованою торгівлі в структурі роздрібною сектору; обмін досвідом з вітчизняними компаніями і сфері управління, маркетингу та інше.

Як бачимо, вплив діяльності транснаціональних торговельних компаній на економіку приймаючої країни досить багатовекторний, але відобразити його кількісно, з урахуванням всіх головних аспектів вельми складно, а може навіть і неможливо. Тому при кількісній оцінці впливу транснаціональних торговельних компаній на економіку приймаючої країни, ми виходимо з того, що всі позитивні ефекти від присутності зарубіжних торговельних компаній в кінцевому рахунку, сприяють зростанню ВВП країни. Тому пропонуємо оцінити вплив інвестицій, що здійснюються транснаціональними торговельними компаніями, а також вплив їх основної діяльності – торгівлі на динаміку національного роздрібною товарообігу, а відповідно і на ВВП країни. Якщо оцінити внесок міжнародних торговельних компаній у ВВП країни, то ми отримаємо інтегральну оцінку ефекту їх діяльності та внеску в розвиток економіки приймаючої країни.

Для того, щоб провести таку оцінку, необхідно попередньо визначити, як впливають інвестиції та товарообіг на ВВП країни, а краще на валову додану вартість сфери торгівлі України, тобто визначити тип та параметри моделі $V = F(K, T)$. У контексті рішення цієї задачі визначимо як між собою корелюють динаміка валовою доданого вартості галузі, капітальних інвестицій до галузі, товарообіг та доходи населення.

Результати економетричного моделювання мають наступний вигляд:

– (1.1) та (1.2) – інформація у грн. перерахованих у міжнародні дол. за ПКС;

$$V = 23,22 + 1,23 K + 0,1T \quad (1.1)$$

$$T = 45,6 - 0,11 K + 0,66 D \quad (1.2)$$

– (1.3) та (1.4) – інформація перехована за індексами росту;

$$V = 0,57 + 0,16 K + 0,26 T \quad (1.3)$$

$$T = -0,46 - 0,01 K + 1,6 D \quad (1.4)$$

Залежність між товарообігом та капітальними інвестиціями і доходами населення розглядалася нами також у контексті моделі Кобба-Дугласа:

$$T = 0,11 K^{0,02} D^{1,26} \quad (1.5)$$

$$T \text{ (за темпом росту)} = 1,01 K^{0,01} D^{1,26} \quad (1.6)$$

Результати економетричного моделювання по Україні показали, що пряме інвестування у внутрішню торгівлю країни безперечно є важливим, проте воно є насамперед інструментом, який створює базис для активної торговельної діяльності компанії. А основним чинником зростання роздрібно-товарообігу є доходи населення. Тому, на нашу думку, основний вплив іноземних торговельних компаній на економіку приймаючої країни здійснюється через її безпосередню торговельну діяльність.

Висновки. Однозначним, не зважаючи на існування різних думок, є твердження, що міжнародний торговельний бізнес має величезний вплив на економіку приймаючих країн, структуру ринку, змінюючи поведінку вітчизняних компаній та посилюючи конкуренцію. Прихильники та противники процесів глобалізації, активної експансії транснаціональних торговельних структур, аргументуючи свою позицію, розставляють акценти на різних аспектах глобального розширення міжнародного бізнесу. Не можливо не погодитись з окремими аргументами щодо відстоювання інтересів вітчизняних товаровиробників, ритейлерів, але в даному випадку слід ширше дивитись на ситуацію, оцінювати сукупний ефект від міжнародного бізнесу, який проявляється як на мікро- так і макрорівнях.

Список літератури:

1. The Global Competitiveness Report 2014-2015 // World Economic Forum. – 2015. Electronic text data. – Mode of access: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2014-2015>
2. The Legatum Prosperity Index // The Legatum Institute. – 2015. Electronic text data. – Mode of access: <http://www.prosperity.com/#/>
3. Index of Economic Freedom // Wall Street Journal Heritage Foundation. – 2015. Electronic text data. – Mode of access: <http://www.heritage.org/index/>
4. Doing Business 2015: Going Beyond Efficiency // World Bank Group. – 2015. Electronic text data. – Mode of access: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2015>
5. Доходи та витрати населення України за 2014 рік // Державна служба статистики України – 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/gdn/dvn_ric/dvn_ric_u/dvn_kv14_u.htm
6. Динаміка матеріального становища та соціально-економічних очікувань населення // Центр «Соціальний моніторинг». – 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.smc.org.ua/Stock/Press-release.pdf>
7. Соціологічні зрізи українського суспільства (моніторинг соціально-економічних очікувань населення: 2005–2014 рр.): наукова доповідь / [Балакірева О. М., Серета Ю. В., Дмитрук Д. А. та ін.]; НАН України; ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2015. – 78 с.
8. Аналітичний довідник «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 р.» – К.: НІСД, 2015 р. – 684 с.
9. Огляд ринку роздрібно-торгівлі України // «Ernst & Young». – 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-ksbd-4-2015/\\$FILE/EY-ksbd-4-2015.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-ksbd-4-2015/$FILE/EY-ksbd-4-2015.pdf)
10. Апопій В. В. Актуальні проблеми сучасного розвитку внутрішньої торгівлі України / В. В. Апопій // Торговля, комерція, підприємництво: збірник наукових праць. – 2015. – Вип. 18. – С. 5-11.
11. Тенденції тіньової економіки в Україні. І квартал 2015 року // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – 2015. – 19 с.
12. Мазур О. Біфуркаційний характер розвитку роздрібно-торгівлі України / О. Мазур // Вісник КНТЕУ. – 2014. – № 1. – С. 30-43.
13. Найбільші платники податків України в 2015 р. // Державна фіскальна служба України. – 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/>

Удод Н.Н.

Украинский государственный университет финансов и международной торговли

ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫХ ТОРГОВЫХ КОМПАНИЙ НА ЭКОНОМИКУ УКРАИНЫ

Аннотация

Активизация деятельности транснациональных торговых компаний в глобальном масштабе определяет место той или иной страны в системе мирохозяйственных связей. Украина не оставалась в стороне от этих процессов и в течение последних пятнадцати лет является плацдармом для работы крупнейших торговых компаний мира. Именно транснациональные торговые компании способствуют формированию потребительского рынка страны и сейчас, видоизменяют его, обеспечивают современными формами торговой деятельности, усиливают конкуренцию в отрасли и способствуют наилучшему удовлетворению потребностей местных потребителей, что в свою очередь отражает состояние развития экономики в целом. В статье рассмотрены и обобщены особенности развития и современного состояния потребительского рынка Украины. Определено влияние деятельности транснациональных торговых компаний на экономику стран, а также предложен методический подход к оценке влияния деятельности транснациональных торговых компаний на экономику Украины.

Ключевые слова: потребительский рынок, торговля, транснациональные торговые компании.

Udod N.N.

Ukrainian State University of Finance and International Trade

THE IMPACT ASSESSMENT OF THE ACTIVITIES TRANSNATIONAL TRADING COMPANIES ON THE UKRAINIAN ECONOMY

Summary

The revitalization of the multinational trading companies in the global scale defines the place of a country in the world economic system. Ukraine did not stand aside from these processes and over the past fifteen years is the springboard for the work of the largest trading companies in the world. It is multinational trading companies contribute to the formation of the consumer market of the country and now, alter it, provide modern forms of trade activities, increase competition in the industry and best suited for meeting the needs of local consumers, which in turn reflects the state of development of the economy as a whole. The article describes and summarizes the features of the development and current state of the consumer market of Ukraine. The influence of the activities of transnational trading companies on the economies of countries, as well as the methodical approach to assessing the impact of the activities of transnational trading companies on the economy of Ukraine.

Keywords: consumer market, trade, transnational trading companies.